

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ДМИТРА МОТОРНОГО**

Кафедра економіки і бізнесу

ПОГОДЖЕНО

Гарант ОПП «Публічне управління та адміністрування»
доцент Ганна ОРТІНА

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри економіки і бізнесу
доцент Лариса БОЛТЯНСЬКА

«30» серпня 2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Методологія та організація наукових досліджень»

для здобувачів ступеня вищої освіти «Магістр»
зі спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»
за ОПП «Публічне управління та адміністрування»
(на основі ступеня вищої освіти «Бакалавр»)
факультет економіки та бізнесу

2023 – 2024 н. р.

Робоча програма навчальної дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень» для здобувачів ступеня вищої освіти «Магістр» зі спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» за ОПП «Публічне управління та адміністрування» (на основі ступеня вищої освіти «Бакалавр»). Запоріжжя, ТДАТУ. 2023. 13 с.

Розробник: д. е. н., професор Тетяна ЯВОРСЬКА

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри економіки і бізнесу

Протокол № 1 від «30» серпня 2023 року

Завідувач кафедри економіки і бізнесу

к. е. н, доцент Лариса БОЛТЯНСЬКА

Схвалено методичною комісією факультету економіки та бізнесу для спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» ступеня вищої освіти «Магістр» за ОПП «Публічне управління та адміністрування» (на основі ступеня вищої освіти «Бакалавр»)

Протокол від №1 від 4 вересня 2023 року

Голова, доцент _____ Юлія ВОРОНІНА

«4» вересня 2023 року

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	
Кількість кредитів - 5	Галузь знань: 28 «Публічне управління та адміністрування»	Обов'язкова	
Загальна кількість годин – 150 годин	Спеціальність: 281 «Публічне управління та адміністрування»	Курс	Семестр
Змістових модулів – 2		1-й	1-й
Тижневе навантаження: аудиторних занять – 2 год. самостійна робота здобувача вищої освіти – 13 год.	Ступінь вищої освіти: <u>«Магістр»</u>	Вид занять	Кількість годин
		Лекції	10 год.
		Лабораторні заняття	-
		Практичні заняття	10 год.
		Семінарські заняття	-
		Самостійна робота	130 год.
		Форма контролю: екзамен	

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета дисципліни: надання студентам теоретичних знань і практичних навичок з питань суті та організації наукових досліджень, їх методики та правильного обрання об'єкта та предмета дослідження, критеріїв та системи оцінюваних показників, алгоритму виконання кваліфікаційної роботи магістра, формування у студентів теоретичних і прикладних знань способів впливу на ефективність публічного управління.

Завданням дисципліни є: засвоєння основних понять та категорій курсу; навчання творчому підходу до розв'язання різноманітних прикладних завдань, розвиток у них уміння оволодівати спеціальними знаннями, сприяти формуванню наукового економічного мислення.

Результати навчання (з урахуванням soft skills).

Інтегральна компетентність. Здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у сфері публічного управління та адміністрування та/або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог.

Загальні компетентності.

- здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;
- здатність генерувати нові ідеї (креативність).

Фахові компетентності. Здатність здійснювати наукову та дослідницьку діяльність у сфері публічного управління та адміністрування.

Програмні результати навчання.

Планувати і здійснювати наукові та прикладні дослідження у сфері публічного управління та адміністрування, включаючи аналіз проблематики, постановку цілей і завдань, вибір та використання теоретичних та емпіричних методів дослідження, аналіз його результатів, формулювання обґрунтованих висновків.

Soft skills:

- комунікативні навички: письмове, вербальне й невербальне спілкування; вести суперечки і відстоювати свою позицію, спілкування в конфліктній ситуації; навички створення, керування й побудови відносин у команді;

- лідерські якості: уміння донести до фахівців і нефаківців інформацію про місце і значення наукових досліджень у сучасних умовах;

- гнучкість і адаптивність: уміння визначати необхідні методи та їх застосування, об'єктивно оцінювати ситуацію, вміти подати інформацію та переконати керівництво у творчому підході до ведення управлінської діяльності.

Міждисциплінарні зв'язки з урахуванням структурно-логічної схеми ОПП «Публічне управління та адміністрування».

Перелік навчальних дисциплін, вивчення яких у подальшому базується на матеріалі освітньої компоненти МОНД: переддипломна практика «Стратегічне управління установами і організаціями».

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Основні поняття, які визначають суть наукових досліджень [2, 3, 5, 13, 17, 23, 24]

Наука як особлива форма людської діяльності. Сфера діяльності науки. Система закономірностей, з якими пов'язано сучасний розвиток науки. Класифікація наукових знань. Визначення наукового пізнання. Сутність суб'єкта і об'єкта у пізнавальному процесі. Теоретичний і емпіричний рівні наукового пізнання. Теорія як найскладніша форма вираження наукових знань. Система простіших форм теоретичного відтворення дійсності: наукова ідея, гіпотеза, концепція, принцип, поняття, категорія. Типова логічна структура наукового дослідження. Об'єкт, предмет, та мета наукового дослідження. Інші етапи наукового дослідження.

Тема 2. Організація наукових досліджень [2, 3, 9, 10, 15, 17, 25]

Сутність науково – дослідницької діяльності. Класифікація наукових досліджень за основними напрямками. Дві основні форми фіксації результатів наукових досліджень. Форми літературного викладу: реферат, стаття, монографія, звіт та дисертація. Форми усного представлення: різні повідомлення на колоквіумах, семінарах, симпозиумах, конференціях, конгресах. Організація академічних наукових досліджень. Наукові заклади академічного рівня: НАН України, галузеві академії міністерств, галузеві і промислові інститути. Організація наукових досліджень у вищих закладах освіти. Організація підготовки наукових кадрів.

Тема 3. Інформаційне забезпечення наукової діяльності [3, 5, 12, 14, 16, 22, 23, 25]

Сутність інформації та інформаційної діяльності. Основні види інформації відповідно до Закону України "Про інформацію". Поділ інформації за режимами доступу: відкрита інформація та інформацію з обмеженим доступом (конфіденційна та таємна). Класифікація інформації залежно від призначення та змісту. Інформаційні ресурси, довідково – інформаційний фонд, довідково – пошуковий апарат. Умовний поділ інформаційних документів на первинні та вторинні. Первинні документи: книги, періодичні видання, спеціальні види науково-технічних видань, проміжні види публікацій та неопубліковані документи. Характеристика вторинних документів. Економічна інформація та її класифікація. Методи обробки первинної інформації: анотування, реферування та складання оглядів.

Тема 4. Загальні методи наукових досліджень [1, 3, 4, 5, 11, 16, 27, 28, 29, 31, 32]

Поняття методології, методики та класифікація методів дослідження. Методологія у широкому і вузькому розумінні. Загальна методологія і часткова методологія. Принципи наукової методології: універсального взаємозв'язку, діалектичного протиріччя, єдності якісного і кількісного, діалектичного заперечення та відбиття. Умовний поділ загальнонаукових методів, які використовуються в теоретичних і емпіричних дослідженнях. Загально – наукові методи, що використовуються на теоретичному рівні дослідження (індукція, дедукція, системний підхід). Загальнонаукові методи, що використовуються як на теоретичному, так і на емпіричному рівнях дослідження: (формалізація, абстрагування, аналіз і синтез, аналогія, конкретизація, моделювання). Загальнонаукові методи емпіричного дослідження (спостереження, експеримент, порівняння, вимірювання).

Тема 5. Методи соціально-економічної статистики [1, 3, 12, 13, 16, 19, 25, 26, 27, 28, 29]

Дві групи конкретно-наукових методів дослідження: соціально – економічної статистики та економіко-математичні методи. Методи соціально-економічної статистики: методи і прийоми обробки даних і методи і прийоми аналізу. Методи і прийоми обробки даних: групування, деталізація, середні і відносні величини, динамічні ряди. Методи і прийоми аналізу: порівняння, балансові співставлення, сальдовий метод елімінування.

Тема 6. Методи соціально-економічного прогнозування [1, 3, 4, 5, 8, 19, 30, 31, 32]

Методи соціально-економічного прогнозування: 1) методи експертних оцінок; 2) методи екстраполяції існуючих тенденцій; 3) методи моделювання; 4) методи історичних аналогій; 5) сценарії майбутнього.

Тема 7. Оформлення результатів наукових досліджень [3, 5, 9, 14, 15, 16, 18, 25]

Структурні особливості наукових робіт. Композиція курсових та дипломних робіт. Стил ь наукових робіт. Вимоги до реферату та анотації. Табличне оформлення цифрового матеріалу. Графічне оформлення наукової роботи. Загальні вимоги до оформлення звіту з науково – дослідної роботи. Правила оформлення.

Тема 8. Методика написання кваліфікаційної роботи магістра [1, 3, 5, 18, 26]

Дипломна робота магістра як кваліфікаційне дослідження: загальна характеристика, послідовність виконання, підготовчий етап роботи, робота над текстом, заключний етап роботи, підготовка до захисту та захист дипломної роботи. Керівництво кваліфікаційною роботою та її рецензування. Вимоги до змісту та структура роботи. Бібліографічна інформація. Бібліографічне посилання. Бібліографічний опис.

4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Номер тижня (теми)	Вид занять	Тема заняття або завдання на самостійну роботу	Кількість годин				Бали
			лек	сем	прак	срс	
Змістовий модуль 1.							
<i>Теоретичні основи наукового дослідження, його методологічне забезпечення</i>							
1	Лекція 1	Тема 1. Основні поняття, які визначають суть наукових досліджень	2				
	Самостійна робота	Опрацювання матеріалів лекції, робота на освітньому порталі.				11	2
2	Практичне заняття 1	Тема 1. Методика обґрунтування проблеми економічних досліджень та встановлення її структури			2		8
	Самостійна робота	Робота на освітньому порталі, підготовка до участі у виконанні індивідуальних завдань				11	2
3	Лекція 2	Тема 2. Загальні методи наукових досліджень	2				-
	Самостійна робота	Опрацювання матеріалів лекції, робота на освітньому порталі				11	2
4	Практичне заняття 2	Темам 2 Застосування методу порівняння як одного із методів емпіричного дослідження			2		7

	Самостійна робота	Робота на освітньому порталі, підготовка до участі у виконанні індивідуальних завдань				11	2
5	Лекція 3	Тема 3. Методи соціально-економічної статистики	2				-
	Самостійна робота	Опрацювання матеріалів лекції, робота на освітньому порталі				11	2
6,7	Самостійна робота	Підготовка до ПМК 1				10	-
	ПМК 1	Теми 1- 3					10
Всього за змістовий модуль 1			6	-	4	65	35
			Σ 75				
Змістовий модуль 2 Методика та оформлення результатів наукових досліджень							
8	Практичне заняття 3	Тема 3. Види економіко-статистичних методів та їх поділ на методи і прийоми обробки даних і методи і прийоми аналізу.			2		5
	Самостійна робота	Робота на освітньому порталі, підготовка до участі у виконанні індивідуальних завдань				11	2
9	Лекція 4	Тема 4. Методи соціально-економічного прогнозування	2				
	Самостійна робота	Опрацювання матеріалів лекції, робота на освітньому порталі				11	2
10	Практичне заняття 4	Тема 4. Методи прогнозування, які найбільш широко використовуються в соціально-економічних дослідженнях.			2		5
	Самостійна робота	Робота на освітньому порталі, підготовка до участі у виконанні індивідуальних завдань				11	2
11	Лекція 5	Тема 5. Методика написання	2				

		кваліфікаційної роботи магістра					
	Самостійна робота	Опрацювання матеріалів лекції, робота на освітньому порталі				11	2
12	Практичне заняття 5	Тема 5. Сутність дипломного проектування, складові кваліфікаційної роботи магістра			2		5
	Самостійна робота	Робота на освітньому порталі, підготовка до участі у виконанні індивідуальних завдань				11	2
13, 14	Самостійна робота	Підготовка до ПМК 2				10	
	ПМК 2	Теми 3 - 5					10
Всього за змістовий модуль 2			4		6	65	35
			Σ 60				
Екзамен							30
Всього з навчальної дисципліни			10	-	10	150	100

5. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ПІДСУМКОВИЙ МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ № 1

1. Надайте характеристику різних визначень поняття «наука».
2. Наукова проблема та послідовність її вирішення на теоретичному рівні пізнання.
3. Характеристика економіки як найбільшої сфери суспільних відносин.
4. Організаційно-методична підготовка для розробки програми економічного дослідження.
5. Відтворіть шлях створення наукової теорії.
6. З якою системою закономірностей пов'язане становлення і розвиток сучасної науки?
7. Дайте визначення поняттям: «теорія», «наукова ідея», «принцип», «категорія», «гіпотеза», «наукова концепція», «постулат», «аксіома».
8. Класифікація наукових досліджень. У чому полягають особливості фундаментальних та прикладних наукових досліджень?
9. Характеристика п'яти послідовних етапів процесу наукового дослідження.

10. Особливості проведення наукових досліджень економічного та управлінського характеру.
11. Вимоги до вибору теми дослідження кваліфікаційної роботи магістра.
12. У чому сутність методології наукових досліджень? Її різновиди і значення для забезпечення високого теоретичного, методичного і прикладного рівня результатів наукового дослідження.
13. Метод дослідження як головний складник методології: суть, основні риси і важливість правильного вибору та вміння застосування для досягнення мети наукового дослідження.
14. Індукція і дедукція як теоретичні методи наукового дослідження.
15. Наукове пізнання та характеристика двох його рівнів.
16. Охарактеризуйте загальну схему методики досліджень.
17. Охарактеризуйте три великі групи методів наукового пізнання.
18. Основні групи загальних методів. Методи, що використовуються на теоретичному рівні дослідження
19. Загальнонаукові методи, що використовуються як на теоретичному, так і на емпіричному рівнях дослідження.
20. Загальнонаукові методи емпіричного дослідження.
21. Характеристика спостереження як методу емпіричних досліджень.
22. Характеристика порівняння та вимірювання як методів емпіричних досліджень.
23. Суть методу формалізації та його особливості при проведенні економічних досліджень.
24. Економіко – математичні методи та умови їх використання.
25. Сутність методу аналогії.
26. Аналіз і синтез як методи, які можуть використовуватися як на емпіричному так і на теоретичному рівнях дослідження.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ПІДСУМКОВИЙ МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ № 2

1. Методи соціально-економічної статистики (методи і прийоми обробки даних).
2. Методи соціально-економічної статистики (методи і прийоми аналізу).
3. Методи соціально-економічного прогнозування.
4. Назвіть базові закони логіки.
5. Охарактеризуйте методи спостереження та збору даних.
6. Місце і роль економіко-статистичних методів в економічних дослідженнях.
7. Групування як один з найважливіших методів наукової обробки інформації. Види групувань.
8. Характеристика середніх та відносних величин.
9. Інтервальні ряди динаміки та їх основні характеристики.

10. Характеристика балансових співставлень та сальдового прийому аналізу.
11. Конкретні прийоми елімінування, які використовуються в економічних дослідженнях: ланцюгові підстановки, перерахунок планових показників, різниць та відносних величин.
12. Дайте загальну характеристику економіко – математичних методів та покажіть умови їх використання.
13. Методи експертних оцінок та їх характеристика.
14. Сутність прогнозування та його основні принципи.
15. Характеристика основних функцій економічного прогнозування.
16. Методи прогнозування, які найбільш широко використовуються в соціально-економічних дослідженнях.
17. Які методи використовуються для визначення тенденцій та показників динаміки?
18. Сутність і прикладне застосування програмно-цільового методу для вирішення певних завдань або сприяння досягненню попередньо визначених параметрів розвитку економічних та інших систем.
19. Композиція кваліфікаційної роботи магістра.
20. Вимоги до структури вступу кваліфікаційної роботи магістра.
21. Орієнтовна структура та зміст другого розділу магістерської роботи.
22. Розкрийте основні структурні особливості кваліфікаційної роботи магістра.
23. Які вимоги висуваються до оформлення табличного матеріалу?
24. Основні сутнісні аспекти змістового наповнення першого розділу кваліфікаційної роботи. Значення і правила ведення наукової дискусії.
25. Особливості складання та способи побудови бібліографічного списку.
26. Розміщення та характеристика бібліографічних посилань залежно від ролі та призначення в конкретній роботі.

6. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Методи навчання, які використовуються в процесі проведення лекційних та практичних занять з навчальної дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень»: лекції з використанням мультимедійних презентацій та проблемного викладання, робота в групах, розв'язування ситуаційних завдань.

7. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Андрійчук В. Г. Основи наукових досліджень в агробізнесі : навч. посібник / [В. Г. Андрійчук]. – Київ : КНЕУ, 2018. – 491, [5] с.
2. Добронравова І.С., Руденко О.В., Сидоренко Л. І. та ін. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. /; за ред. І. С. Добронравової (ч. 1), О. В. Руденко (ч. 2). К. : ВПЦ "Київський університет", 2018. 607 с.
3. Яворська Т. І. Методологія та організація наукових досліджень: курс лекцій. Мелітополь: Люкс, 2020. 190 с.
4. Яворська Т. І. Методологія вдосконалення управління бізнес-процесами в сільськогосподарському підприємстві. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. – Вид-во Мелітопольська типографія «Люкс». – № 2 (37), 2018, С. 154-162.

Додаткова:

5. Арутюнов В. Х., Мішин В. М., Свінцицький В. М. Методологія соціально-економічного пізнання: навч. посібник. КНЕУ. – К.: КНЕУ, 2005. – 352 с.
6. Важинський С.Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : Навч. посіб.– Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. – 260 с.
7. Власюк Ю.О., Педченко Г.П. Застосування економіко-математичних методів у дослідженні конкурентоспроможності підприємств. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)* / За ред. Л.В. Синяєвої. – Мелітополь: Вид-во Мелітопольська типографія «Люкс», 2017. № 3 (35). - С. 279-285.
8. Гуторов О. І. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посібник. Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва – Х.: ХНАУ, 2017. – 272 с
9. Завадських Г.М. Методичні підходи до оцінки інвестиційної привабливості регіону. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. №17. С.152-155. URL: <http://global-national.in.ua/issue-17-2017>
10. Єріна А. М., Захожай В.Б., Єрін Д.Р. Методологія наукових досліджень: навч. Посібник. К. : Центр навчальної літератури, 2004. 212 с.
11. Ільчук М. М., Коновал І. А., Ус С. І. Методичні підходи до оцінки ефективності підприємницької діяльності аграрної сфери / *Економіка АПК*, 2017, № 5, С. 51-58.
12. Кандиба А. М. Менеджмент наукового дослідження: навч. посібник. К. : Аграрна наука, 2007. 220 с.

13. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посібник. К. : Кондор, 2009. 206 с
14. Лесюк О. І. Методологія наукових досліджень: навч. посібник. Івано-Франківськ : Факел, 2003. 297 с.
15. Мельник Л. Ю. Інтеграція освіти, науки та виробництва в економіці знань аграрної сфери. *Економіка АПК*, 2017, №11, С. 67-73.
16. Міщенко І. А., Чорний Г. М., Фіщук Н. Ю. Методологія дослідження в контексті дисертаційних і дипломних робіт з економіки. *Економіка АПК*, 2017, №1, С. 87-91.
17. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556 – VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
18. Про наукову і науково – технічну діяльність: Закон України - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/848-19>
19. Про науково – технічну інформацію: Закон України - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3322-12>.
20. Про інформацію: Закон України - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
21. Соловійов С. М. Основи наукових досліджень: навчальний посібник. К. : Центр учбової літератури, 2007. 176 с.
22. Стеченко Д. М., Чмир О. С. Методологія наукових досліджень: Підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : Знання, 2007. 317 с.
23. Тринько Р. І. Методика економічних досліджень. Львів: Українські технології, 1999. 356 с.
24. Худолій Л. М., Ларіна Я. С., Чорний Г. М. Методи наукових досліджень в аграрній економіці // *Економіка АПК*, 2013, № 9, С. 79-84.
25. Яворська Т. І. Аналіз стану малого підприємництва в місті. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. № 3 (35), 2017 – Мелітополь: Вид-во Мелітопольська типографія «Люкс». – 2017. – с. 174-182.
26. Яворська Т. І. Малий бізнес у сільському господарстві: теорія і практика: монографія – К. : ННЦ “ІАЕ”, 2012. – 384 с.
27. Яворська Т.І. Когнітивне моделювання факторів впливу на збільшення прибутку суб’єктів малого бізнесу в сільському господарстві // *Науковий часопис “Університетські наукові записки” Хмельницького університету управління та права*. – Хмельницький, 2013, 445 с. – С. 151-157.
28. Яворська Т.І. Методологія наукового дослідження розвитку малого бізнесу в сільському господарстві. *Інноваційна економіка: науково-виробничий журнал*. Тернопіль: СМП «Тайп», 2013. – № 8 [46], С. 206–209.
29. Innovative development and competitiveness of agribusiness subjects in the system of ensuring of economic security of the regions of Ukraine / Natalia V. Trusova, Oksana V. Hryvkivska, Tetiana I. Yavorska, Oleksandr S. Prystemskyi, Valentyna N. Kepko, Yurii O. Prus // *Rivista di Studi sulla Sostenibilita*, (ISSN 2239-1959, ISSN 2239-7221), S.I., 2020, 2, 141-156.

8. ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Освітній портал ТДАТУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://op.tsatu.edu.ua/course/view.php?id=94>
2. Наукова бібліотека ТДАТУ <http://www.tsatu.edu.ua/biblioteka/>
3. Сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
4. Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Сайт Міністерства економічного розвитку та торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/>
6. Сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>
7. Сайт державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sta-sumy.gov.ua>
8. Офіційне інтернет-представництво Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/>.
9. Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.kiev.ua> .
10. Кабінет Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/>.
11. Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: - <http://www.nau.ua>